

ANOTHER NESTINARIAN HOLIDAY OR MORE ABOUT THE CONCEPT OF “AUTHENTIC” FOLKLORE

Diana Radoynova¹, Goran Stefanov²

¹“Prof. PhD Asen Zlatarov” University of Burgas, Bulgaria

²Regional Historical Museum – Varna, Bulgaria

Abstract: The text poses questions and tends to avoid unequivocal answers regarding: the phenomenon of “nestinarstvo”, considered an emblematic Bulgarian rite; the differences between Nestinarian performance and Nestinarian rite; the hyperbolization, profanation and expropriation of firework by certain settlement and institutional communities; the denigration of the relationship between firework and tourism and the attempts to return it from the attraction to its authentic sacred form; the emergence of “counter-profane” fire-making in the village of Vizitsa in Strandzha by changing the “authentic” place and time of the rite.

Keywords: Authenticity; Performance; Ritual; The Tourism-Sacred Opposition; Ritual Innovations.

ОЩЕ ЕДИН НЕСТИНАРСКИ ПРАЗНИК ИЛИ ОЩЕ ЗА ПОНЯТИЕТО „АВТЕНТИЧЕН“ ФОЛКЛОР

Нестинарството е било и продължава да бъде един от най-привличащите за непознавачи (поради своята енигматичност) и смятани (също от лаици) за емблематични български обреди. Второто отдавна е оборено в науката след ред публикации, представящи гръцката нестинарска традиция¹ (Fol and Neykova, 2000), (Stefanov, 2018). Първото продължава с пълна сила и води (не без помощта на медиите) все повече и повече посетители на места, където преди столетия или десетилетия обредът се е практикувал като сакрална традиция на местните общности, както и на други места, където преди столетия никой не е и чувал за нестинарство, с развлекателна или комерсиална цел.

Разбира се, науката (в частност етнографската) не е в позицията да разрешава или забранява съхраняването, възкресяването и измислянето на обреди, култове и култови места, както и представянето на новосъздадени такива за „автентични“ (само парадигмално ще споменем мъжкото ледено хоро на Йордановден в Калофер или култа към Бастет край Малко Търново; естествено, има още десетки такива). Това не е нито право, нито задължение на антрополози, етнологзи и етнографи. Право и задължение на учените от този кръг обаче е да (си) задават въпроси и да търсят техните отговори, стремейки се да очертаят полета на полемика и дискурсивен прочит на различни явления, базирани се на фолклорната традиция.

¹ Фол, Нейкова. 2000; Стефанов 2018 // (Fol and Neykova, 2000), (Stefanov, 2018).

Конкретиката на настоящия текст рамкира именно възкресяването и/или иновирането на една локална фолклорна традиция в странджанското село Визица: честването на местния *панагирь* на Илинден по стар стил, на 2 август чрез отдаване култова почит при аязмото и параклиса на светеца в източния край на селото и провеждането на нестинарски игри.

Визица е село, което съществува на днешното си място от векове. Споменато е в османски данъчни регистри от 1731-32 г., а през 1913 г. е сред българските села от Малкотърновска околия, които остават в пределите на България и в него се заселват български бежанци от Източна Тракия² (Raychevski, 1994: pp. 203-284).

Според странджанския обреден календар селото празнува своя *панагирь* на Илинден, но по стар стил, както впрочем са се чествали панагирите и прилежащите към тях култови практики и обреди в цяла Странджа. Спомени за активно празнуване на панагирет има докъм 50-60-те години на XX в., след което демографският срив и обезлюдяването на Странджа задълго приспиват тази традиция.

През първото десетилетие на XXI век група млади хора, чийто родители и деди са от село Визица и от околните селища, учредяват неправителствената организация „Опознай Родината“ и една от инициативите им е да бъде възстановено честването на патронния селски празник Илинден, като бъдат спазени поне част от сакралните ритуали, съпровождали някога празника и като бъдат създадени иновирани такива, сред които и нестинарски игри. Идеята им бива разгърната за пръв път през 2018 г. и се традиционализира през следващите години.

За целта най-напред бива реставриран параклисът на Свети Илия, местонахождаващ се на най-високото място на хълм, отстоящ на около 2 км. от селото в източна посока. Параклисът е част от локална сакрално-географска архитектурна мрежа, характерна само за този регион, при която около всяко селище се създава свещен култов „пръстен“ от *манастирчета*, *столнини* и *одърчета* (местното население нарича по този начин миниатюрните култови сградички, посветени на различни светци и съчетани най-често с аязмички – малки извори с вода, на която се придават лечебни свойства)³ (Radoynova, 1999: pp. 32-60, 138-142). Параклисът е изграден върху античен некропол, като абсидата му е вкопана в една от могилите на некропола. Интересно е, че олтарът на параклиса е насочен в посока североизток. Макар това да не е прецедент при изграждането на сакрални постройки в Странджа, вероятно не е направено случайно, поради грешка или непознаване на църковните канони от страна на строителите, а е умишлена ориентация на храмовата архитектура, кореспондираща с по-стари езически практики. Посоката на олтарната ниша и входът на нестинарския конак „Свети Илия“ в с. Българи са също на североизток. Това означава, че насочването на олтара в „неправилна“, според църковния канон, посока, е умишлено търсено от строителите. Трябва да се отбележи, че входовете на голяма част от античните култови съоръжения в региона

² Райчевски 1994: 203-284 // (Raychevski, 1994: pp. 203-284).

³ Вж. Радойнова 1999 : 32-60, а също и 138-142 // (Radoynova, 1999: pp. 32-60, 138-142).

– долмени и гробници, са ориентирани не точно по оста изток – запад, а по оста северозапад – югозапад.

Параклисът „Свети Илия“ край Визица представлява ниска, полувкопана в земята сграда с размери 12.46/5.50 м. Архитектурата наподобява еднокорабна базилика с два входа, съответно от югозапад и югоизток. Параклисът не е нов, защото според документ, озаглавен „Сведения за църквите и параклисите в енорията ми с имената им и кога са построени и осветени“, писан от от неизвестен свещеник, и открит при теренни проучвания на един от авторите (Г.С.) в близкото село Граматиково, се посочва: *„Край село Визица параклис има един св. Пророк Илия, не е известно кога е построен“*. Местният краевед Д. Василев също го е изследвал и заключава: *„В строежа на параклиса „Свети Илия“ през 1877 г. са използвани материали от по-стара култова сграда. В южната му стена е вграден камък, различаващ се от останалите по цвят и структура, върху който се разчита думата изписана на гръцки език профѣт (пророк), а последните неразчитащи се букви явно се отнасят за името Илия“* (Vasilev, 2021: p. 42).

Част от възстановяването на панагирет във Визица е и повторното откриване на свещеното аязмо, каквито почти винаги има в или близо до манастирчетата в Странджа. Важно е да се отбележи, че мястото му е било напълно заличено в паметта на местните жители. Като ориентир най-старите хора от селото си спомнят дърво с издълбан върху кората му кръст. След дълго издирване ентузиастите успяват да го открият в недълбок дол на около 600 м източно от параклиса. В подножието на вековен бук, точно под изсечения в кората му кръст, блика изворче, а на няколко метра от него откриват останките на старо и разрушено от времето одърче⁴. За възраждането на празника аязмото е почистено и възстановено, направено е и ново одърче.

И следва най-„спорният“ елемент от празника – нестинарският обред. Кое вдъхновява и в известен смисъл, дава усещане за правота на инициаторите да го организират? – Една находка в местната църква. През 2017 г., по време на теренна експедиция, в наоса на храма „Света Троица“ в самото село Визица един от авторите (Г.С.) открива лицева част на риза⁵ за нестинарска икона. Находката е интерпретирана в научно съобщение в сп. Български фолклор⁶ (Stefanov, 2018: pp. 549-555), (Stefanov, 2019). В публикацията се изразяват хипотези за вероятния ѝ

⁴ Одърчетата са сакрални конструкции, които се изграждат от дърво в близост до аязмите. Те служат за поставяне на нестинарските икони, обредните хлябове и другите свещени предмети, по време на извършване на ритуала по тяхното измиване.

⁵ Ризите за нестинарските икони са едни от най-свещените за нестинарите предмети. Те представляват правоъгълни калъфи, изработени най-често от червен плат. От долната страна на ризите има отвор за поставянето им върху иконите, а в центъра на лицевата им страна също има овален голям отвор, за изображението на иконите, върху които са поставени. Почти всички ризи са с богата украса от пришити към плата монети, с различна периодизация и вотиви. На празниците от нестинарския обреден цикъл иконите се поставят в тези ризи, така че през отворите им да се вижда изображението на иконите. Това ритуално действие се извършва под съпровод от музика в свещените за нестинарите постройки (конаци), и се нарича „обличане на иконите“. Гръкоезичните нестинари наричат тези ризи „ποδίς“ (ед. ч. „ποδίς“ – „престилка“) и танцуват с тях при изпълнението на някои ритуали.

⁶ Вж. Стефанов, Г. 2018 : 549-555 // (Stefanov, 2018: pp. 549-555).

произход. Предположенията са две. Според едното, ризата вероятно е била донесена от бежанци, дошли от Одринска Тракия и заселили се в с. Визица, след събитията от 1912 – 1913 г. Според другата хипотеза ризата е принадлежала на нестинарска традиция, характерна за селото, но поради демографските промени в състава на Визица и околните села, постепенно е била забравена. Фактът, че такава риза, характерна за нестинарската обредност, е открита във Визица, дава основание да се допусне, че в някакъв исторически период там са живели хора, използващи сакрални предмети, свързани с нестинарството, т. е. нестинари.

До момента на откриването на ризата, обаче, село Визица не е било споменавано като нестинарско село в научната литература от изследователите на нестинарската обредност. Михаил Арnaudов изброява 22 нестинарски села, сред които съседните Мързево (Кондолово) и Граматиково (Arnaudov, 1971: р. 51), но не и Визица. Иваничка Георгиева споменава, че през 1936 г. в селото играе в огъня жена, но само веднъж (Georgieva, 2005: р. 6). Тези „празноти“ обаче трудно биха могли да бъдат използвани като аргументи или контрааргументи, защото има безспорни писмени доказателства за практикуването на нестинарство в множество други села в Странджа (и в днешна „българска“, и в „турска“ Странджа) (Slaveykov, 1875), и по Черноморието. Т. напр. П. Р. Славейков, първият, който представя нестинарски обичаи в няколко свои публикации във вестниците „Гайда“ (1866), „Македония“ (1870) и сп. „Ден“ (1875), отправя към села от „Созополска кааза“ (Slaveykov, 1870), както и към странджанските села Дерекьой, Пенека, Яня, Маджура и др. Немският етнограф Кюперс-Зоненберг в една своя статия също споменава, че след като наблюдавал играта на нестинарката Кера в Ново Паничарево през 1939 г., на връщане към Бургас минал през някакво „малко градче“ (?), чието име не упоменава (възможно е това да е Созопол) и където също имало нестинарски празник, на който играело някакво младо момче, което било в още по-силен транс от Кера (Küppers-Sonnenberg, 1956: р. 122). Ружа Нейкова също описва нестинарство в Каланджа (Синеморец) (Nejkova, 2001). Също тъй пред един от авторите на настоящия текст (Д.Р.) през 1997 г. възрастни жители на село Бродилово – Илия Каравланов и Стана Петкова – възпроизведоха свои детски спомени за множество нестинарки в родното им село Маджура, останало впоследствие в турска територия (Radoynova, 1999: р. 69). Ще рече, не-споменаването на някакво селище в „списъка“ с нестинарски селища в Странджа не може да бъде основателен аргумент за категорично твърдение, че в него никога не е имало нестинарска традиция. Това – в строго научнодоказателствен план.

Вън от съмнение е и целогодишната разгърнатост на нестинарството, а не прикрепянето му единствено към празника на Свети Константин и Света Елена, 3 и 4 юни ст. ст. Славейков дава сведение, че в тракийските села Пенека и Яня имало нестинарски игри и на Еньовден (Slaveykov, 1866: р. 5). М. Арnaudов пък споменава за нестинарски игри в село Блаца по Великден (Arnaudov, 1971: р. 55). Р. Ангелова изтъква особено силната връзка на нестинарската обредност с празниците на Свети Евтим (2 февруари ст. ст.) и Свети Илия (2 август ст. ст.). Тя свидетелства през 50-те години на XX в. и за много силното въздействие на хронотопите, свързани със

Свети Илия, върху последните „истински“ нестинарки – двете баби Злати от с. Българи. Т. напр. при теренните си проучвания в началото на 50-те години на XX в. в селото тя получава сведения, че „според по-старите хора някога на (празника на) Свети Костадин ходели и палели свещи и на двата конака – и на Св. Костадин, и на Св. Илия, но после вече само на Св. Костадин“ (Angelova, 1955: р. 37). Също тъй тя отбелязва, че при наблюдавания от нея обреден обход на селото с нестинарските икони на Свети Евтим, нестинарката Злата Даскалова влиза в конака на Свети Илия и „там получава силно прихващане, което я довежда почти до припадък“ (Angelova 1955: р. 70).

Всичко това, в известен смисъл, както и старинната традиция селският празник във Визица да е на Илинден, мотивира младите ентузиасты, решили да го възкресят и иновират, да поръчат изработването на икона, която да „съчетае“ двете традиции – ортодоксалната и фолклорно-християнската. По тяхна поръчка иконописката Йона Алтънова-Манева изработва икона на Свети Илия с размери 55/45 см от буково дърво. Тя заимства изображението от иконите от близките села Българи и Стоилово. Композиционно изображението на иконата представя Св. Пророк Илия, облечен в син хитон, седнал в златна колесница, летяща в облаците към червено небе. Колесницата е теглена от крилати кафяви коне, от чиито крака излизат огнени пламъци. От колелетата на колесницата също излизат пламъци. Пророкът е хвърлил своят зелен кожух, а ученикът му Елисей е повдигнал ръцете си, за да го хване. Под основната композиция са добавени в медальони от ляво на дясно Св. Марина, Св. Константин и Елена и Св. Пантелеймон. В основата на иконата е изрисуван с червен цвят кръст с два змея от страни. Необичайното е, че иконата е оформена по модела на прочутите „опашати“ нестинарски икони, като в долната ѝ част е монтирана ръкохватка (опашка), която позволява носенето ѝ изправена посредством дръжката. Днес тя се съхранява в храма на с. Визица.

Нестинарите, участващи в празника, са част от тези, които играят и в Българи – Горан Стефанов, като през годините спорадично се включват Неделчо Карагенов и Цветан (не желае да му се цитира фамилното име).

С иконата се прави и целият церемониал на празника, който се е превърнал вече в нова селска традиция. Сутринта, в деня на светеца, иконата се изнася от селския храм „Света Троица“ от шествие, водено от нестинар, носещ менче за вода и ръчна кадилница. Следват го музиканти с гайда и тъпан. След тях върви момче с иконата в ръце и останалата част от нестинарите, заедно с жени, носещи обредни хлябове. Процесията се отправя към параклиса „Свети Илия“. В параклиса става „обличането“ на иконата. След извършването на този ритуал, шествието посещава свещеното аязмо, където иконата се умива. Желаящите да си наляят от осветената вода могат да го сторят, след което иконата се връща в параклиса, и се оставя за поклонение.

Вечерта отново се влиза в параклиса, извършва се поклонение вътре, след това всички се отправят към огъня. Следва трикратното му обикаляне, както повелява нестинарската традиция, като през това време се свири нестинарската

мелодия „На вървене“. Понякога един от участниците в шествието се обръща към присъстващите и прави кратко разяснение за свещеността на обряда, като моли да не се ръкопляска по време на играта в огъня, както и да не се снима със светкавица. След това се засвирва „Нестинарската“ и нестинарят/нестинарите навлизат в огъня, като първия път го прекосяват „на кръст“. От ритуалната последователност, характерна за село Българи, се пропускат няколко елемента: коленето на курбан в местността, където ще се провеждат огнените игри, присъствието на питроп (векилин), който да води шествието с червена кърпа на рамо и който да стръска иконата над огъня, играта на Костадинско хоро в края на празника, поради факта, че хорото е с изключително сложни стъпки и е строго локална традиция, а дошлите на празника външни хора просто не го знаят. Пропуска се и обикалянето на селото от процесията с иконата и благославянето на домовете, както и връщането на иконата в селския храм. Последното се прави в деня след празника от хора от църковното настоятелство.

Първата година на възроденото честване – 2018, има само стотина присъстващи, при това повечето са поканени от организаторите с презумпцията да не се допусне стълпотворение, каквото без съмнение вече тормози и участници, и зрители в село Българи. През следващите години бройката леко се увеличава, но все пак се запазва в разумни граници.

Всъщност цялата актуализация на някогашните локални и регионални традиции от инициаторите гравитира около мотиви, свързани с желание за ексципиране на най-същностни техни елементи и преконфигурирането и адаптирането им към новото време, място и потребности. *„Искаме селото на живе. Хората, които са оттук и от близките села в региона, да се връщат с желание, да има нещо живо и празнично, а не само полуразрушени къщи, обрасли пътеки и носталгия“*, казва една от организаторките, младата фолклорна певица Росица Станкова, с корени от Визица по бащина линия. Петко Янгъзов, който е член на сдружението, гайдарджия с род от близкото село Граматиково и който редовно участва в нестинарските празници, както в Българи, така и във Визица, има своите, съвсем различни мотиви да свири и на двата нестинарски празника: *„Необяснимо е и за самия мен това желание да свиря на нестинарските празници. Аз съм самоук гайдар, бях като сянка на дългогодишния музикант Георги Димов от Българи, който десетилетия наред свиреше нестинарските мелодии на празниците там. Той не ме е учил. Казваше ми: „Тази мелодия се краде, не се учи“. И през 2022 г., на финала на празника в Българи, се обърна към всички и каза: „Аз бях дотук, оттук нататък Петко поема“. И два месеца след това почина. Та в Българи ходя и ще ходя като дълг, като служене. А пък във Визица се съгласих, защото си мисля, че един обред си идва като необходимост от местните. Щом не е институционално наложен, изкуствено направен, а си идва като инициатива от местните – трябва да му се даде шанс. Много е различно свиренето ми на двете места. В Българи знам, че сред огромната тълпа все още има хора, които помнят, които знаят, че това не е атракция, а свещенодействие. Но пък са много малко. Ръкопляскането, когато нестинарите навлязат в огъня, е ужас, кошмар. Ние, всички участници, се*

настройваме, и нас някак ни прихваща нестинарския екстаз. И като почнат да ръкопляска – рязко се приземяваш. Във Визица идват повечето хора, които не са били свидетели на старото нестинарство. Но пък имат желание да научат, да съпреживеят, да осъзнаят, че това не е цирк, а нещо много съкровено, много сакрално.

А инак – дума да не става да свиря къде да е за пари. Например миналата година една моя позната ми казва: „Искаме да подготвим изненада за юбилея на наш приятел. И сме решили да му направим едни нестинарски игри на Пампорово. Ще дойдеш ли да свириш? Ще ти платим добре.“ – Отказах, естествено.“

Вкарването на нестинарски игри и елементи в илинденския празник на Визица си спечелва още от самото начало и множество опоненти. Така например, през 2007 г. община Царево получава патент за марката „Нестинарство“. Това дава основание на неправителствени организации и кръгове по интереси от Царевска община да „ревнуват“ нестинарската обредност и да я разпознават единствено и само като „свое“ наследство. Според тях нестинарски обреди могат да се провеждат само на територията на Царевска община. „Пропущането“ на Визица в научната литература по нестинарството от утвърдени негови изследователи им дава основание да протестира срещу провеждането на нестинарски ритуали на други места в близките села и общини и да ги определят като неавтентични. Направени са опити в полемиката да бъдат въвлечени и академични специалисти, музейни работници и представители на медии. Впрочем конфликтът за автентичността на нестинарството, за чийто висок образец от въпросните кръгове се обявява „канонът“ в село Българи преди година, довежда до конфуз. Потомците на гръцките изселници от Кости и Бродилово идват на традиционното си посещение на нестинарски събор (панагирь) в местността Влахов дол, и биват спрени да участват в обредността от привържениците на „чистото“ нестинарство, защото не правят нещата по неговия „образец“. Между прочем, подобни са тенденциите, свързани с „автентичността“ на обредите в гръцките нестинарски общности, които открито заявяват на българските нестинари *„Вашият ритуал, като този ли е? Тук е истинският ритуал. Гледайте добре да го научите, за да оправите вашите ритуали.“*⁷

Това подновява екстраполирането на понятието *автентичност*, което е особено много обговаряно през последните няколко десетилетия в антропологията и етнологията. Всъщност αὐθεντικός (гр.) означава *основан на първоизточници, същински, действителен, достоверен* (Речник на чуждите думи // (Rechnik na chuzhdite dumi v balgarskiya ezik, 1958: р. 6)). Което веднага води до следващия напълно основателен въпрос: кой е действителният, същинският първообраз на един фолклорен обред, който да „засечем“ като първичен, достоверен и в крайна сметка автентичен? От кой времеви период да „изберем“ този първообраз: от средновековието, от XIX, от началото на XX век? Защото фолклорът донякъде се

⁷ Полуструктурирано интервю на Г.С. с нестинар Х. П. (не желае да се споменава името му) от нестинарската общност в с.Мавролевки, Северна Гърция, проведено на 21.05.2024г.

подиграва на тези наши усилия, тъй като е живо и естествено променящо се през вековете явление.

Следващият резонен въпрос е кой „избира“/решава относно „автентичността“? – Учените-специалисти, местните, възпроизвеждащи културния факт като част от „своята“ култура естествено и нерегулирано от висшестоящи държавни органи (както впрочем е било по времето, когато фолклорът е бил единствен и естествено съществуващ тип култура на народа, *folkloor* – *народно знание*) или „другите местни“ от региона, които решават, че онова, при комшиите, не е *автентично*? При всички случаи реконструкцията на наследство като фолклорното, обаче, което се е развивало и видоизменяло в продължение на хилядолетия и което естествено е битувало в преимуществено безписмена среда и „истинността на което никога и от никого не може да бъде потвърдена, е работа не съвсем надеждна“ (Neklyudov, n. d.). Така че по необходимост всички, които „боравят“ с фолклор, са принудени да приемат за „автентични“ онези не съвсем отдалечени във времето негови регистрации, базирани върху конективните структури на модерността: графично, а по-късно и аудио- и визуално записване. Защото фолклорът наистина не може да бъде спрял в някаква мъртва точка на копирно възпроизвеждане само и единствено в тясната рамка на селищната общност. За да живее, той трябва да се променя и адаптира към новите времена с всичките им икономически, социални и културни провокации към него.

Проблемът за „автентизма“ е проблем преди всичко на учените – антрополози, етнологзи, етнографи и фолклористи, за които един изследовател се шегува, че приличат на туристи, поради кратковременното си посещение на даден терен, но просто „копаят по-дълбоко от останалите в търсене на автентичност“ (Redfoot 1984: p. 299).

Впрочем самите антрополози са наясно с капаните на теренното изследване. Един от най-коварните е „изкушението етнографът да представи общността в един вид изолация в пространството и времето..., като нещо, наречено *етнографско настояще* (к.-М., Дж.), представяйки общностите като замразени във времето, извън всякакъв исторически контекст и без връзка със съседните им общества...” (Monagan and Just, 2005: p. 49).

Освен опцията на учените, която, иронизирана или не, е пълноправна, има обаче (поне) още една – тази на локалните общности, които (с или без делегирани им права от учените) създават, възкресяват, манипулират (умишлено или не) свое културно наследство, транслирайки го към бъдещето, с всички средства, които смятат за позволени, и с аргументи, които според тях са основателни.

Всъщност разнопосочните оценки идват както от нееднозначното трактуване на „автентизма“ на културното наследство, така и от лишено (до известна степен) от смисъл обсъждане на „правата“ и „задълженията“ на локалните общности да го опазват и реверсифицират. (Лишено от смисъл, защото в крайна сметка се оказва, че за своите операции и манипулации с културното наследство, което смятат за

„свое“, тези общности не търсят разрешение от никого). Признава се, че „наследствата са резултат от избор от страна на общност, група, а също така и подкрепа и знак за тяхната значимост от изследователи и учени... Те не представляват списък от важни за общността или групата празници, ритуали, културни пейзажи, културни технологии или др. Те са инструмент за създаване на връзки с **минало, което е необходимо днес** (болдът наш – Д.Р., Г.С.)“ (Bokova, 2021: pp. 253-254).

С други думи, ако някакъв локален културен факт от миналото е потребен на определена общност (причините и мотивите за тази потребност могат да бъдат най-разнообразни) днес, общността намира свои специфични начини и средства за неговата реактуализация. Всъщност дали ще се употреби терминът *реактуализация* или други нему подобни, използвани от различни школи и техни представители като *ревитализация* (Boissevain, 1992), *традиционализация* (Eriksen, 2005: p. 301), *изобретяване на традиция* (Hobsbawm & Ranger, 1983) и т. н., е без толкова голямо значение. Иде реч за един и същи феномен, породен от потребностите на съвременни общности – „създаване на нови смисли в настоящето чрез селективно представяне на избрани исторически и квазиисторически елементи от миналото“ (Eriksen, 2005: p. 301), „реификация на възприеманото минало в настоящето, за да се пропие съвременният дискурс с авторитет“ (Mould, 2005: p. 274). Те се отнасят до практики, които събират заедно набор елементи от налични символични източници, смесвайки ги в процеса на преклонение към миналото и придавайки им аура на автентични (Isnart and Testa, 2020: p. 7).

Онова, което всъщност правят младите хора от неправителствената организация „Опознай Родината“, е да „мобилизират традициите като част от културните идентичности, включени както в икономическо поле, така и в рефлексивното разпознаване на самите себе си“ (Comaroff & Comaroff, 2009). Антропологичните проучвания през последните няколко десетилетия доказват пропускливостта, пластичността и реактивната способност на традициите да отразяват постоянно променящите се социални условия (Bronner, 2000), (Noyes, 2009). Самото символно богатство на традициите, тяхната адаптивност и „нестабилност“ се проявяват в редица техни „творчески“ характеристики, в които социетарните структури, културни актанти и нови форми на колективите и организациите се сливат и си взаимодействат, непреднамерено и нестройно (Isnart and Testa, 2020: p. 6). Очевидна е необходимостта да се прокарат нови пътища към традиционните феномени и да се приемат нови форми на тяхната културна динамика. Твърде тесногръдо би било да се смята, че тези пътища винаги са в посока икономическо облагодетелстване или че те опорочават традициите. Хората, ангажирани в създаването на наследство по своя воля, се занимават повече с дълбока и по-сложна реконфигурация на културата, отколкото просто с икономическа или политическа „неправилна“ употреба на културата, миналото или традицията (Isnart and Testa, 2020: p. 13). Особено това се отнася до случаите, когато обновената празничност или обредност не е сътворена от въздуха, а „има върху какво да стъпи“. А в науката и в частност при изследване на нестинарството

има достатъчно доказателства, че традиция, характерна за даден локус, може да промени своя ареал, ако носителите ѝ припознаят друга географска точка като подходяща. Това напр. се е случило след изселването на нестинарските общности от селата Кости и Бродилово и заселването им на територията на Северна Гърция в началото на XX в., където има базирани нестинарски общности и до днес.

„...Всяка промяна на културния модел в обществото поставя и въпроси за отношението към фолклора... Говорейки за фолклора днес и в миналото, ние наистина не бива да го схващаме като „жива старина“, а като **постоянна потребност** (болдът наш – Д.Р., Г.С.) за човека и човешките общности” (Zhivkov, 1996: pp. 4-8). С всички уговорки, съгласия и несъгласия, може би е редно да се гледа на създаването или възстановяването на нестинарска традиция във Визица именно като израз на нови потребности на локалната общност и като на шанс за ревитализация на културата ѝ.

References // Използвана литература

- Angelova, R. (1955).** Igra po ogan. Nestinarstvo (in Bulgarian). Sofiya. Darj. pechatnitsa G. Kirkov. // [Ангелова, Росица. 1955. Игра по огън. Нестинарство. София. Държ. печатница „Г. Кирков“].
- Arnaudov, M. (1971).** Studii varhu balgarskite obredi i legendi (in Bulgarian). T.1. Sofiya. BAN. // [Арnaudов, Михаил. 1971. Студии върху българските обреди и легенди. Т.1. София. БАН].
- Boissevain, J. (ed.) (1992).** Revitalizing European Rituals. London & New York: Routledge.
- Bokova, I. (2021).** Kulturni nasledstva VC Turisticheski atrakcii (in Bulgarian). – V: Mestni obchtnosti, kulturni nasledstva I muzei. Sofiya. Izd. IEFEM – BAN, pp. 253-289. // [Бокова, Ирена. 2021. Културни наследства VC Туристически атракции.- В: Местни общности, културни наследства и музеи. София. Изд. ИЕФЕМ-БАН, 253- 289].
- Bronner, S. (2000).** The Meaning of Tradition: An Introduction. Western Folklore 59(2): pp. 87–104. DOI: <https://doi.org/10.2307/1500154>
- Comaroff, J.L., & Comaroff, J. (2009).** Ethnicity, Inc. Chicago. University of Chicago Press. DOI: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226114736.001.0001>
- Eriksen, A. (2005).** Our Lady of Perpetual Help: Invented Tradition and Devotional Success. - In: Journal of Folklor Research, Vol. 42, N 3 September-November. Indiana University Press, pp. 295-321.
- Fol, V., Neykova, R. (2000).** Ogan i muzika (in Bulgarian). Sofiya. Akad. Izd. Prof. Marin Drinov. // [Фол, Валерия, Ружа Нейкова. 2000. Огън и музика. София. Акад. изд. Проф. М. Дринов].
- Georgieva, I. (2005).** Nestinarstvoto mezhdu dvete svetovni voyni (in Bulgarian). – V: Balgarski folklor, №4, pp. 5-26. // [Георгиева, Иваничка 2005. Нестинарството между двете световни войни.- В: Български фолклор № 4, 5- 26].

- Hobsbawm, E.J. (1983).** Introduction: Inventing Traditions. In: Eric J. Hobsbawm & Terence Ranger (eds.). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1–14. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781107295636.001>
- Isnart, C., Testa, A. (2020).** Reconfiguring tradition(s) in Europe. An Introduction to the Special Issue. *Ethnologia Europaea*, № 50(1), pp. 4-13. DOI: <https://doi.org/10.16995/ee.1917>
- Küppers-Sonnenberg, G. A. (1956).** Bei den Feuertänzern (Nestinari) im bulgarischen Strandschagebirge. -*Zeitschrift für Ethnologie*, Bd. 81, H. 1 (1956), pp. 118-123.
- Monagan, J., Just, P. (2005).** Sotsialna i kulturna antropologiya. Sofiya. Izd. Zahari Stoyanov. // [Монаган, Джон, Питър Джъст. 2005. Социална и културна антропология. София. Изд. Захари Стоянов].
- Mould, T. (2005).** The Paradox of Traditionalization: Negotiating the Past in Choctaw Prophetic Discourse.- In: *Journal of Folklor Research*, Vol. 42, N 3 September-November. Indiana University Press, pp. 255-294.
- Neklyudov, S. (n. d.).** Folyklor i ego issledovaniya: vek dvadtsatiy (in Bulgarian). // [Неклюдов, С. Фольклор и эго исследования: век двадцатый]. Available at: www.culture29.ru/upload/medialibrary/73b (last view: 03-08-2024).
- Neykova, R. (2001).** Poslednata nestinarka v Kalandzha (in Bulgarian). - V: *Balgarski folklore* 4, pp. 49-82. // [Нейкова, Ружа. 2001. Последната нестинарка в Каланджа. – Български фолклор, № 4, 76-82].
- Noyes, D. (2009).** Tradition: Three Traditions. *Journal of Folklore Research*, № 46: pp. 233–268. DOI: <https://doi.org/10.2979/jfr.2009.46.3.233>
- Radoynova, D. (1999).** Fenomenite na Strandzha (in Bulgarian). Sofiya. Univ. izd. Sv. Kliment Ohridski. // [Радойнова, Диана. 1999. Феномените на Странджа. София. Унив. изд. Св. Кл. Охридски].
- Raychevski, S. (1994).** Iztochna Trakiya (in Bulgarian). Istoriya, etnosi, preseleniya XV-XX v. Sofiya. Izd. Otechestvo. // [Райчевски, Стоян. 1994. Източна Тракия. История, етноси, преселения XV-XX в. София. Изд. Отечество].
- Rechnik na chuzhdite dumi v balgarskiya ezik. (1958).** Pod red. na akad. Vl. Georgiev. Sofiya. Pechatnitsa G. Dimitrov. // [Речник на чуждите думи в българския език. 1958. Под ред. на акад. Вл. Георгиев. София. Печатница Г. Димитров].
- Redfoot, D. (1984).** Touristic Authenticity. Angst and Modern Reality. – In: *Qualitative Sociology*, 7 (4), pp. 291-309.
- Slaveykov, P.R. (1866).** Nestinare (in Bulgarian). – Vav: V. Gayda, br. 12, 15 yuni, 1866. // [Славейков, П.Р. 1866. Нестинаре. – Във: В. Гайда, бр. 12, 15 юни 1866].
- Slaveykov, P.R. (1870).** V Sozopolska kaaza (in Bulgarian). – Vav: V. Makedoniya, br. 30, 3 mart 1870. // [Славейков, П.Р. 1870. В Созополска кааза. – Във: В. Македония, бр. 30, 3 март 1870].
- Slaveykov, P.R. (1875).** Nestinarete (ogneigrachite) v Strandzha (in Bulgarian). – V: Sp. Den, br. 2, 21 april 1875, pp. 5-6. // [Славейков, П.Р. 1875. Нестинарете (огнеиграчите) в Странджа. – В: Сп. Ден, бр. 2, 21 април 1875, 5-6].

- Stefanov, G. (2018).** Edna "riza" za nestinarska ikona ot s. Vizitsa, obshtina Malko Tarnova (in Bulgarian). – V: Balgarski folklore, kn. 4, pp. 549-555. // [Стефанов, Горан. 2018. Една „риза“ за нестинарска икона от с. Визица, община Малко Търново. – В: Български фолклор, кн.4, 549-555].
- Stefanov, G. (2019).** Nestinarskite ikoni v Strandzha (in Bulgarian). – V: Kulturno nasledstvo na Strandzha – bogatstvo, riskove, predizvikatelstva. Redakt. I sast. A. Nikolov. Sofiya. Univ. izd. Sv. Kl. Ohridski, pp. 254-279. // [Стефанов, Горан. 2019. Нестинарските икони в Странджа. – В: Културно наследство на Странджа – богатство, рискове, предизвикателства. Редакт. и съст. А. Николов. София. Университетско издателство Св. Кл. Охридски, 254-279].
- Vasilev, D. (2021).** Zabravenite svetini na selo Vizitsa (in Bulgarian). Izdanie na avtora. // [Василев, Димитър 2021. Забравените светини на село Визица. Издание на автора].
- Zhivkov, T.I. (1996).** Folklor i medii (in Bulgarian). – V: Balgarski folklore, kn. 5-6 – Mediite. Sast. N. Rashkova, pp. 4-10. // [Живков, Тодор, Ив. 1996. Фолклор и медии. – В: Български фолклор, кн. 5-6 - Медиите. Съст. Н. Рашкова, 4-10].

Диана Радойнова

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас, България

diana_radojnova@abv.bg

Горан Стефанов

Регионален исторически музей-Варна, България

gorsid@abv.bg

AUTHOR'S DATA WERE PUBLISHED ACCORDING GDPR RULES AND PUBLICATION ETHICS OF THE JOURNAL (<http://www.math.bas.bg/vt/kin/>)

Received: 19 August 2024

Accepted: 20 December 2024

Published: 30 December 2024

DOI: <https://www.doi.org/10.55630/KINJ.2024.100208>

Title, Abstract and Keywords in Bulgarian

ОЩЕ ЕДИН НЕСТИНАРСКИ ПРАЗНИК ИЛИ ОЩЕ ЗА ПОНЯТИЕТО „АВТЕНТИЧЕН“ ФОЛКЛОР

Абстракт: Текстът поставя въпроси и тенденциозно избягва еднозначните им отговори относно: феноменът „нестинарство“, смятан за емблематичен български обред; различията между нестинарско представление и нестинарски обред; хиперболизацията, профанацията и експроприацията на нестинарството от определени селищни и институционални общности; опорочаването на връзката между нестинарство и туризъм и опитите то да бъде върнато от атракционната към автентичната си сакрална форма; появата на „контра-профанирано“ нестинарство в село Визица в Странджа чрез смяна на „автентичното“ място и време на обряда.

Ключови думи: автентичност, представление, обред, опозицията туризъм-сакралност, обредни иновации

KIN Journal, 2024, Volume 10, Issue 2

Science Series Cultural and Historical Heritage: Preservation, Presentation, Digitalization

Научна поредица Културно-историческо наследство: опазване, представяне, дигитализация

Научная серия Культурное и историческое наследие: сохранение, презентация, оцифровка

Editors

Prof. PhD. Petko St. Petkov

Prof. PhD. Galina Bogdanova

Редактори/съставители

проф. д-р Петко Ст. Петков

проф. д-р Галина Богданова

Copy editors

Assist. prof. PhD. Nikolay Noev

PhD. Paskal Piperkov

PhD Vesela Georgieva

Технически редактори

гл. ас. д-р Николай Ноев

д-р Паскал Пиперков

д-р Весела Георгиева

© Editors, Authors of Papers, 2024

© Редколегия, Авторски колектив, 2024

Published by

Institute of Mathematics and Informatics

at the Bulgarian Academy of Sciences,

Sofia, Bulgaria

Издание на

Институт по математика и

информатика при Българска академия на

науките, София, България

<http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

ISSN: 2367-8038